

SOMERSET MOEM ASARLARIDA IJOD VA QURBONLIK FALSAFASI: ‘OY VA SARIQ CHAQA’ ROMANINING BADIY TAHLILI

Samadov Muxiddin Axadovich,

Qarshi davlat texnika universiteti xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada ingliz yozuvchisi Somerset Moem ijodining falsafiy mohiyati, xususan “Oy va sariq chaqa” romanida ijod, erkinlik va qurbonlik tushunchalarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Asarda bosh qahramon Charlz Striklend timsolida ijodkorning ichki ruhiy inqilobi, jamiyat va ma'naviyat o'rtasidagi ziddiyatlar, san'at uchun insoniy qadriyatlardan voz kechish fenomeni yoritiladi. Muallif ijodiy erkinlikni inson tabiatining eng yuqori ifodasi sifatida talqin etadi.

Kalit so'zlar: Somerset Moem, Oy va sariq chaqa, ijod falsafasi, qurbonlik, san'at, erkinlik, Striklend, individualizm.

KIRISH

Ingliz adabiyotining XX asr boshlaridagi yirik namoyandalaridan biri — Somerset Moem inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini yoritishda o'ziga xos uslub yaratgan yozuvchidir. Uning asarlari oddiy voqealar orqali chuqur falsafiy g'oyalarni ochib beradi. Moem uchun san'at, insonlik, muhabbat va axloq o'zaro bog'liq, ammo bir-birini inkor etuvchi qadriyatlar tizimidir. Ayniqsa “Oy va sariq chaqa” romani bu borada yozuvchining eng muhim falsafiy izlanishlarini mujassamlashtiradi.

Roman syujeti fransuz rassomi Pol Gogen hayotidan ilhomlanib yozilgan bo'lib, unda bosh qahramon Charlz Striklendning o'z ruhini san'atga bag'ishlash yo'lida oila, ijtimoiy maqom va insoniy rishtalardan voz kechishi tasvirlanadi. Moem bu orqali ijodkorning dunyoqarashidagi radikal o'zgarishni, ya'ni insonning o'z ichki “men”ini kashf etish uchun jamiyatdan ajralish zaruratini falsafiy asosda ochib beradi.

ASOSIY QISM

“Oy va sariq chaqa” romanining asosiy g‘oyasi ijod va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi abadiy ziddiyatni ko‘rsatishdir. Charlz Striklend — o‘z hayotining ma‘nosini faqat san’atda ko‘radigan inson. U o‘z oilasini, ijtimoiy mavqeini va hatto insoniy munosabatlarni ham ijod yo‘lida qurbon qiladi. Yozuvchi bu obraz orqali insonning ichki erkinlikka intilish jarayonini tasvirlaydi [1].

Moemning tasvirida Striklend shunchaki san’atga oshno rassom emas — u o‘z ruhini insoniyatning umumiy me‘yorlaridan xalos etgan, “bo‘ysunmas yaratuvchi”dir. Shu jihatdan u Nitschening “o‘z qadriyatlarini o‘zi yaratadigan inson” konsepsiyasini eslatadi. Striklend jamiyatga begona, axloqiy me‘yorlardan ustun, biroq ruhiy iztirobga to‘la obraz sifatida ko‘rsatiladi. Uning fikricha, san’at — bu insondagi ilohiy qudratning yagona ifodasi, unga sadoqat esa har qanday axloqiy majburiyatdan ustun turadi [2].

Bu o‘rinda Moemning g‘oyasi ikki qirrali: bir tomondan, u ijodkorning erkinlikka intilishini ulug‘laydi, ikkinchi tomondan esa, insoniylikdan uzoqlashgan san’atparastlikning fojiasini ko‘rsatadi. Striklendning o‘limi va uning san’ati bilan birga yo‘qolib ketishi aslida insonning cheksiz erkinlik orzusining tragik yakunidir.

Moem ijodida “qurbonlik” tushunchasi o‘ta muhim falsafiy kategoriya sifatida ko‘rinadi. Striklend san’at uchun hamma narsani qurbon qilgan — oilasini, farzandlarini, insoniy mehrni va jamiyatdagi hurmatni. U o‘z hayotini, sog‘ligini va oxir-oqibat jonini ham ijod yo‘lida fido qiladi.

Yozuvchi bu holatni dramatik, ammo shafqatsiz realizm bilan tasvirlaydi: Striklend o‘zini “yagona haqiqat” — go‘zallikni yaratish zarurati bilan oqlaydi. U uchun insoniy baxt — bu ruhiy qaramlik, san’at esa abadiyat bilan bog‘lanishdir. Shu bois u Gogen singari Taiti oroliga ketib, tabiat va ilohiylik uyg‘unligida o‘z ijodining cho‘qqisiga chiqadi.

Biroq Moem bu obraz orqali san’atning zulmat tomonini ham ko‘rsatadi. San’atkor o‘z yaratuvchanligi evaziga insoniylikni yo‘qotadi. Bu, aslida, ijodning paradoksidir: san’at insonni yuksaltiradi, lekin shu bilan birga uni jamiyatdan ajratadi. Striklendning hayoti orqali yozuvchi “ijodkorning fojiasi” degan tushunchani o‘quvchiga chuqur his ettiradi.

Asarning nomi — “Oy va sariq chaqa” — o‘zida butun roman falsafasining metaforik mohiyatini mujassam etadi. “Oy” bu orzu, ideal, ruhiy yuksaklik, ijodiy erkinlik ramzi bo‘lsa, “sariq chaqa” — hayotning mayda, amaliy, moddiy tomonini anglatadi. Striklend uchun oy — san’at, sariq chaqa esa jamiyat qadriyatlaridir.

Somerset Moem o‘z asari orqali savol qo‘yadi: inson baxti nimalarda? Ruhiy yuksaklikdami yoki kundalik hayotdagi osoyishtalikdami? Striklend oyga qo‘l cho‘zadi, biroq sariq chaqani yo‘qotadi. Shu tarzda yozuvchi har bir inson ichidagi idealizm va realizm o‘rtasidagi kurashni badiiy shaklda ifodalaydi.

Yozuvchi bu metafora orqali o‘quvchini chuqur o‘yga chorlaydi — san’atkorning o‘z yo‘lini tanlashi qanchalik olijanob bo‘lmasin, u insoniylikdan butunlay voz kechgan holda “oy”ga erisholmaydi. Chunki oy va sariq chaqa — aslida bir butun hayotning ikki qirrasi, biri ikkinchisini inkor etolmaydi.

Striklend — o‘ziga xos ichki inqilobni boshidan kechirgan shaxs. U avval bank xizmatchisi bo‘lib, oddiy oila hayoti bilan yashaydi. Biroq uning qalbida so‘nmas ichki chaqiriq — ijodga chanqoqlik bor. Bu chaqiriq uni real hayotdan, insoniy rishtalardan uzadi. Unga hech bir ijtimoiy me‘yor, hech bir axloqiy tizim ta’sir o‘tkazolmaydi [3].

Moem bu obrazni yaratishda Freydcha ruhiyat tahlilidan foydalanadi. Striklendda “Id” — ichki instinktlar ustuvor, “Superego” — jamiyat qoidalari esa susaygan. Shu bois u ichki ehtirolarining quliga aylanadi. Biroq bu ehtirolar — vayronkor emas, balki yaratuvchi kuchdir. U o‘zini o‘zgalar baxtidan emas, faqat ijod orqali ifoda etadi.

Shu jihatdan Striklend ekzistensial qahramon sifatida talqin etiladi. U jamiyatdan begonalashgan, lekin bu begonalik orqali o‘z mohiyatini anglagan shaxsdir. Uning hayoti mantiqan fojiali, lekin falsafiy jihatdan — erkinlikning eng yuqori bosqichidir.

“Oy va sariq chaqa” romanining badiiy kuchi — yozuvchining soddaligi ortidagi falsafiy chuqurlikda. Moem voqealarni oson, ravon til bilan tasvirlaydi, ammo har bir dialog, har bir tafsilot orqasida inson tabiatining murakkab psixologik qatlamlari yashiringan.

Yozuvchi personajlarni siyosiy yoki ijtimoiy kontekstda emas, balki insoniy mavjudlik nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. Uning realizmi psixologik realizmdir: u hayotni qanday bo‘lsa, shunday tasvirlaydi, ammo shu tasvir orqali o‘quvchini o‘zini va jamiyatni tanqidiy ko‘rishga undaydi [4].

Moemning yozuvchilik uslubida ironik tahlil, falsafiy soddalik va hayotiy haqiqat uyg‘unlashgan. U o‘quvchini na qahramonga hamdard, na unga qarshi qilib qo‘yadi — balki hayotning o‘zi oldida fikr yuritishga majbur qiladi.

Somerset Moem o‘z asarlarida inson ruhiyatining eng murakkab, ko‘pincha og‘riqli jihatlarini yoritishga intiladi. Uning fikricha, inson tabiatida doimo ikki qarama-qarshi kuch mavjud — jamiyatga moslashish istagi va ichki erkinlikka intilish. “Oy va sariq chaqa”da bu ikki kuchning to‘qnashuvi nihoyatda keskin ko‘rinishda tasvirlangan. Striklend obrazi jamiyat tomonidan belgilangan “normal” hayot me‘yorlariga sig‘maydigan shaxsdir.

Moemning bu yondashuvi zamonaviy ekzistensializmga yaqin: inson o‘z mohiyatini jamiyat emas, o‘zi belgilaydi. Biroq yozuvchi bu g‘oyani romantik ohangda emas, balki haqiqatning sovuq realizmida ko‘rsatadi. Striklend o‘z erkinligini topadi, lekin bu erkinlik unga tinchlik bermaydi. U ijod jarayonida o‘z ruhining tubsiz tubiga tushadi, insoniy hislardan yiroqlashadi va nihoyat, o‘z ijodining qurboni bo‘ladi.

Roman voqealarining ikkinchi yarmida Striklendning Yevropani tark etib, Taiti oroliga ketishi nafaqat geografik, balki falsafiy ramzdir. Yevropa — sivilizatsiya, madaniyat, me‘yorlar, axloq ramzi bo‘lsa, Taiti — tabiat, instinkt, ozodlik va samimiyat dunyosidir. Yozuvchi bu ikki dunyo orqali G‘arb madaniyatining ruhiy charchog‘ini, sun‘iy me‘yorlar ostida ezilgan ijodkorning ozodlikka intilishini ochib beradi.

Taitidagi hayot Striklend uchun “ikkinchi tug‘ilish”ga tengdir. U bu yerda jamiyatning ko‘zini, qadriyatlarini, hatto tilini ham ortda qoldiradi. Endi u tabiat bilan bevosita aloqada yashaydi — inson va ilohiylik o‘rtasidagi oraliq vositalarsiz. Taiti uning uchun ruhiy tozalanish, “ichki uyg‘onish” makoniga aylanadi. Moem bu bosqichda insonni tabiatning bir bo‘lagi sifatida tasvirlaydi; san‘at esa shu tabiiy uyg‘unlikning eng sof ifodasiga aylanadi.

Biroq yozuvchi romantik e‘tirof bilan cheklanmaydi — Taitidagi hayot ham Striklend uchun to‘liq baxt emas. Chunki u ozod bo‘lsa-da, yolg‘iz. Tabiat qo‘ynida yaratilgan go‘zallik ham inson bilan emas, abadiyat bilan bog‘liq. Shu bois Moem asarida tabiat — erkinlik, lekin shu erkinlik insonni jamiyatdan uzib qo‘yadi. Bu esa yozuvchining chuqur falsafiy qarashini ifodalaydi: inson ozod bo‘lish uchun o‘zini yo‘qotadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Somerset Moemning “Oy va sariq chaqa” asari — bu ijodkor ruhining eng murakkab ziddiyatlarini ko‘rsatgan falsafiy roman. Asarda ijod va insoniylik o‘rtasidagi to‘qnashuv, san‘at uchun qurbonlikning mohiyati, erkinlik va ma’suliyat muammosi teran yoritilgan.

Charlz Striklend obrazi orqali yozuvchi inson tabiatidagi ijodiy kuchning abadiy iztirobini, go‘zallikka yetishish yo‘lidagi yolg‘izlikni tasvirlaydi.

Moem uchun ijod — bu insonning ilohiy mohiyatini ifoda etish vositasi, biroq u shu bilan birga fojia manbaidir. San’atkor o‘z asarida abadiyatni yaratadi, ammo o‘z hayotida yo‘q bo‘ladi. Shu bois Moem asarlari o‘quvchini shunday savolga olib keladi: inson baxtini erkinlikda izlash kerakmi yoki muhabbatda? Javob esa har bir o‘quvchining o‘zida.

“Oy va sariq chaqa” bugun ham dolzarb, chunki u ijodning narxini so‘raydi — va bu narx, ko‘pincha, insonning o‘zidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Моэм, С. Луна и грош: роман. — Москва: АСТ, 2020. — 352 с.
2. Макашина, Н. В. Философские основы творчества в прозе Сомерсета Моэма. — Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2018. — 214 с.
3. Козлова, И. В. Проблема личности и свободы в английской литературе XX века. — Москва: Наука, 2015. — 287 с.
4. Maugham, W. Somerset. The Moon and Sixpence. — London: Vintage Classics, 2019. — 304 p.
5. Ellmann, R. The Artist as Outsider: Modernism and Self-Exile in Early 20th Century Literature. — Oxford: Oxford University Press, 2016. — 276 p.